

Agata Tarnacka
(UKSW w Warszawie)

Środki reakcji karnej w polskim oraz kanonicznym porządku prawnym w przypadku przestępstwa wykorzystania seksualnego małoletniego

Penal measures in the Polish and canonical legal order in the case of the crime of sexual abuse of a minor

ABSTRACT

Polish criminal law and canon law use identical principles and institutions, often based on the same Roman prototype. They therefore have common features, such as the division into stages of proceedings of the same nature. However, in terms of criminal sanctions, they differ significantly, and this results from the purpose that both legal orders are to serve. Canon law sets itself the goal of *salus animarum*, which is why the penalties it imposes are burdensome in the sphere of spiritual life, while the criminal sanctions of Polish law cause a nuisance for temporal life, because it is in this sphere that state law is supposed to introduce order. This means that only integrated cooperation can make it sufficient for the social sense of justice.

Keywords: canon law, criminal procedure, punishment, sexual abuse of children.

Wstęp

Polskie prawo karne oraz kanoniczne prawo karne korzystają z tożsamyh zasad i instytucji, często opartych na tym samym, rzymskim pierwowzorze. Mają zatem cechy wspólne, w postaci choćby podziału na stadia postępowania o jednakowym charakterze¹. W zakresie sankcji karnych jednak znacząco się różnią, a wynika to z celu, jakiemu mają służyć obydwa porządki prawne. Prawo kanoniczne za cel stawia sobie *salus animarum*, dlatego też kary przez nie wymierzone są dolegliwe w sferze życia duchowego, zaś sankcje karne prawa polskiego, powodują uciążliwość dla życia doczesnego, gdyż to w nim ma zaprowadzać ład prawo

¹ Zob. więcej: Tarnacka. A., *Postępowanie w przypadku wykorzystywania seksualnego małoletniego w kanonicznym oraz polskim porządku prawnym – aspekty prawnoporównawcze*, [w:] D. Kobyłański (red.), *Nauki humanistyczne i społeczne w perspektywie interdyscyplinarnej. Tom VIII*, Łódź 2023, s. 7-20.

państwowe. Oznacza to, że dopiero zintegrowana współpraca, może sprawić, że stanie się za dość społecznemu poczuciu sprawiedliwości.

Cele wymierzania kar

Przy analizie kwestii środków reakcji karnej w kanonicznym oraz polskim porządku prawnym, pierwsza różnica pojawia się już przy określeniu samych celów wymierzania kar. Prawodawca kościelny w Kodeksie Prawa Kanonicznego (dalej: KPK)² wskazuje, że wymierzona kara powinna gwarantować osiągnięcie trzech celów pastoralnych: przywrócenie naruszonej sprawiedliwości, doprowadzenie do poprawy sprawcy i naprawienie zgorszenia (kan. 1341 KPK)³. Natomiast przez polskiego ustawodawcę cele kary wyrażane są za pomocą dyrektyw. Zgodnie z regulacją zawartą w art. 53 § 1 Kodeksu karnego (dalej: Kodeks karny lub k.k.)⁴ przyjmuje się, że należą do nich dyrektywa prewencji indywidualnej skierowanej na zapobieżenie ponownemu popełnieniu czynu przez sprawcę oraz dyrektywa prewencji ogólnej w postaci kształtowania świadomości prawnej społeczeństwa. W literaturze obok wyżej wymienionych celów kary wymienia się również cel sprawiedliwościowo-retrybutywny w postaci zaspokojenia społecznego poczucia sprawiedliwości⁵.

W prawie kanonicznym cel kary przekłada się na realizację celu prawa kanonicznego jako takiego, którym jest *salus animarum*, czyli zbawienie dusz (kan. 1752 KPK). W literaturze kanonistycznej podnosi się, że Kościół „zmierza do uświęcenia wszystkich ludzi. Realizację owego celu uniemożliwia grzech ciężki, jakim jest przestępstwo”⁶. Kościół „korzystając z przysługującej mu władzy, grzechem zajmuje się w obu zakresach. W zakresie wewnętrznym dokonuje się to w sakramencie pokuty, natomiast w zakresie zewnętrznym – między innymi poprzez prawo karne”⁷. Kanoniczne prawo karne, stanowi zatem narzędzie do walki z przestępstwami, czego skutkiem ma być ład w wymiarze duchowym, który dopiero przekładać się ma na ład społeczny. Polskie prawo karne dąży zaś, do ładu społecznego. Przekłada się to bezpośrednio na rodzaje stosowanych przez oba porządki prawne kar.

² Kodeks Prawa Kanonicznego, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Pallottinum, Poznań 1984. Tekst oryginalny: Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, 1-317.

³ Z. Suchecki, *Il processo penale giudiziario* [w:] *Il processo penale canonico*, (red.) Z. Suchecki, Milano 2000, s. 331–336.

⁴ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz. U. z 1997 Nr 88 poz. 553 ze zm.

⁵ M. Cieślak, *O węzłowych pojęciach związanych z sensem kary*, „Nowe Prawo” 1969, nr 2, s. 211.

⁶ J. Syryjczyk, *Pojęcie ekskomuniki w świetle zadań pastoralnych Kościoła w Projekcie prawa karnego z 1973 r. oraz w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, „Prawo Kanoniczne: kwartalnik prawno-historyczny” 1989, t. 32, nr 1–2, s. 139.

⁷ *Ibidem*.

Rodzaje kar

Przestępstwo przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu popełnione przez duchownego z małoletnim poniżej osiemnastego roku życia (kan. 1395 § 2 KPK) obejmuje jakiekolwiek działania o charakterze seksualnym, łącznie z molestowaniem seksualnym⁸. Zagrożone jest karą *ferendae sententiae*, wymagającą przeprowadzenia postępowania w celu jej nałożenia. Jest to kara obligatoryjna, niedookreślona przez prawo, gdyż nakładana stosownie do ciężkości przestępstwa. Zgodnie z kan. 1395 § 2 KPK duchowny, który dopuścił się wskazanego przestępstwa „powinien być ukarany sprawiedliwymi karami, nie wyłączając w razie potrzeby wydalenia ze stanu duchownego”, dyrektywa ta została wprowadzona również do *Normae de gravioribus delictis*⁹, art. 6 § 2 tego dokumentu stanowi, że duchowny „winien być ukarany odpowiednio do wagi przestępstwa, nie wyłączając wydalenia lub pozbawienia urzędu”. Przy czym należy zaznaczyć, że w myśl kan. 1344 n. 2 KPK, sędzia może powstrzymać się od wymierzenia kary albo też wymierzyć karę łagodniejszą w sytuacji, gdy sprawca przestępstwa został już ukarany przez władzę świecką¹⁰.

Sposoby ukarania sprawców zostały dookreślone w Liście Okólnym Kongregacji Nauki Wiary z 3 maja 2011 r.¹¹, gdzie przedstawiono dwa stopnie sankcji karnych. Pierwszy stopień, w którym przewidziano ograniczenie posługi kapłańskiej w postaci zakazu pracy z małoletnimi lub też całkowity zakaz sprawowania publicznej posługi kapłańskiej oraz możliwość zagrożenia wymierzeniem kary kanonicznej poprzez wydanie nakazu karnego (kan. 1319 § 1 KPK). Prawo polskie takie środki zapewne zaliczyłoby do środków karnych. Jednak prawo kanoniczne przewiduje wymierzanie środków karnych w innej postaci, obejmują one upomnienie, naganę oraz pokutę (kann. 1339-1340 KPK).

Stopień drugi obejmuje, zaś wymierzenie kary kanonicznej. Wśród kar kanonicznych można wyróżnić kary poprawcze, czyli cenzury (ekskomunika, interdykt, suspensa) oraz kary

⁸ P. M. Gajda, *Sankcje karne w Kościele w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego Jana Pawła II oraz późniejszych zmian i uzupełnień. Studium kanoniczno-pastoralne*, Tarnów 2008, s. 147.

⁹ *Normae de gravioribus delictis* ogłoszone zostały w Liście Apostolskim *Motu Proprio Sacramentorum sanctitatis tutela* Jana Pawła II, następnie zostały zmodyfikowane przez *Rescriptum ex Audientia SS.mi* Benedykta XVI z 21 maja 2010 r. (Reskrypt został podpisany w dniu 15 lipca 2010 r. przez prefekta Kongregacji Doktryny Wiary, którym był wówczas kard. William Levada) oraz *Rescriptum ex audientia SS.mi* z 4 października 2019 r. Franciszka (Reskrypt w dniu 3 grudnia 2019 r. podpisali sekretarz stanu kard. Pietro Parolin oraz prefekt Kongregacji Nauki Wiary kard. Luis Francisco Ladaria). Teks ujednolicony: Kongregacja Nauki Wiary, *Normae de gravioribus delictis*, [w:] Biuro Delegata KEP ds. Ochrony Dzieci i Młodzieży. Odpowiedź Kościoła na dramat wykorzystania seksualnego małoletnich. Ząbki 2020, s. 23-32.

¹⁰ Zob. D. Borek, *Ordynariusz a „Delicta graviora” zarezerwowane Kongregacji Doktryny Wiary*, „Prawo Kanoniczne” 2004, 47, nr 3-4, 127.

¹¹ N. II zawarty w Liście Okólnym Kongregacji Nauki Wiary z 3 maja 2011 r. tj. *Lettera Circolare Tra le importanti responsabilità per aiutare le Conferenze Episcopali nel preparare Linee guida per il trattamento dei casi di abuso sessuale nei confronti di minori da parte di chierici*, AAS, 103, 406-412.

ekspiacyjne. Kary ekspiacyjne obejmują: nakazy (nakaz przebywania w określonym miejscu lub na określonym terytorium; nakaz zapłacenia grzywny, czyli kwoty pieniężnej na cele Kościoła, według stawek określonych przez konferencję biskupów), zakazy (zakaz przebywania w określonym miejscu lub na określonym terytorium; zakaz wykonywania, wszędzie albo w określonym miejscu lub na określonym terytorium, albo poza nimi, wszystkich lub tylko niektórych urzędów, zadań, posług lub funkcji albo tylko niektórych działań związanych z urzędami lub zadaniami; zakaz podejmowania wszystkich lub tylko niektórych czynności władzy święceń; zakaz podejmowania wszystkich lub tylko niektórych czynności władzy rządzenia; zakaz wykonywania jakiegoś uprawnienia lub korzystania z przywileju albo używania insygniów lub tytułów; zakaz korzystania z czynnego lub biernego głosu w wyborach kanonicznych lub uczestniczenia z prawem głosu w kościelnych radach lub kolegiach; zakaz używania stroju duchownego lub zakonnego) oraz pozbawienia różnych przywilejów (pozbawienie wszystkich lub tylko niektórych urzędów, zadań, posług albo funkcji, lub tylko niektórych działań związanych z urzędami albo zadaniami; pozbawienie upoważnienia do spowiadania lub upoważnienia do przepowiadania; pozbawienie delegowanej władzy rządzenia; pozbawienie uprawnienia lub przywileju albo insygniów lub tytułu; pozbawienie całości lub części wynagrodzenia kościelnego, stosownie do ustaleń konferencji biskupów, z zastrzeżeniem zawartym w Kan. 1350 § 1 KPK, gdzie wskazano, że przy wymierzaniu kar duchownemu zawsze trzeba uważać, żeby nie był pozbawiony tego, co jest konieczne do godziwego utrzymania, chyba że chodzi o wydalenie ze stanu duchownego) (kann. 1331-1336 KPK).

Odnosnie do najcięższej kary w postaci wydalenia ze stanu duchownego, należy wskazać, że dla duchownego oznacza ona wyłączenie z jego dotychczasowego życia jako kapłana na stałe. Duchowny zostaje pozbawiony prawa do wykonywania władzy święceń, zaś święcenia są nadal ważne, gdyż nie można ich pozbawić (kan. 1338 § 2 KPK). Chociaż taka sankcja wobec wyroku grożącego przed polskim sądem karnym może wydawać się niewielka, to jednak w porządku kanonicznym jest to najcięższa kara, jaka może dotknąć duchownego, który zostaje na zawsze pozbawiony praw do pełnienia jakichkolwiek zadań i funkcji, jakie wypływają ze święceń kapłańskich¹². Jest to kara niezwykle dotkliwa, którą można przyrównać do pozbawienia fachowca prawa do wykonywania zawodu. W literaturze pojawia się również stanowisko wskazujące, że mogą istnieć przypadki, kiedy to lepiej byłoby aby sprawca nie był wydalony ze stanu duchownego, gdyż wtedy pozostałby pod nadzorem przełożonych

¹² J. Dohnalik, *Prawo kanoniczne wobec nadużyć seksualnych duchownych względem dzieci i młodzieży*, „Dziecko krzywdzone” 2015, 14(1), s. 55-56.

kościelnych, a to z kolei zatrzymałoby dalsze krzywdzenie małoletnich¹³. W sferze duchowej, o jaką dbać ma prawo kanoniczne, taka kara stanowi wykluczenie z dalszego podążania drogą wybranego ówczesznie powołania. W literaturze podnosi się, że remedium na takie sytuacje mogłoby stanowić wprowadzenie przeszkody do przyjęcia święceń w postaci wcześniejszego popełnienia przestępstwa przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu¹⁴. Kościół w Polsce angażuje się w działania prewencyjne poprzez wydawanie dokumentów, które mają wspomóc ochronę dzieci i młodzieży przed nadużyciami seksualnymi¹⁵.

W polskim porządku prawnym kary za przestępstwa określa Kodeks karny. Za dopuszczenie się czynów zabronionych o charakterze seksualnym kodeks ten przewiduje trzy rodzaje kar w postaci: kary ograniczenia wolności, kary grzywny i kary pozbawienia wolności do lat dwunastu. Dla uporządkowania terminologii przyjmuje się, że w polskim porządku prawnym „przestępstwo seksualnego wykorzystania małoletniego (określane nierzadko skrótowo mianem pedofilii) jest typem czynu zabronionego określonym w art. 200 k.k.”¹⁶. Przestępstwa z art. 200 k.k. kwalifikuje jako występki zagrożone karą pozbawienia wolności od lat 2 do 12 (art. 200 § 1 k.k.) oraz karą pozbawienia wolności do lat 3 (art. 200 § 3-5 k.k.). Wykonanie kary pozbawienia wolności sąd karny może zawiesić (art. 69 k.k.). Jednak w wypadku wydania wyroku skazującego za czyn z art. 200 § 1 k.k. obligatoryjne jest (art. 41a § 2 k.k.) wydanie orzeczenia „o zakazie zbliżania się do określonych osób lub opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu” (art. 39 pkt 2a-2b k.k.)¹⁷. Podmiotem przestępstwa wykorzystywania seksualnego we wszystkich odmianach art. 200 k.k. może być każdy człowiek, który spełnia warunki określone w ustawie karnej, zatem jest to przestępstwo powszechne – w przeciwieństwie do prawa kanonicznego sprawca nie jest określony jako osoba wykonująca konkretną profesję (duchowny) (kan. 1395 § 2 KPK)¹⁸.

Poza wymierzaniem samych kar, obie procedury przewidują stosowanie środków zapobiegawczych na miarę swoich możliwości. Kodeks postępowania karnego przewiduje

¹³ Th. J. Green, *CDF Circular Letter on Episcopal Conference Guidelines for Cases of Clerical Sexual Abuse of Minors: Some Initial Observations*, „The Jurist” 2013, 73, s. 163-164.

¹⁴ P. Skonieczny, *Przestępstwo cięższe przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu z małoletnim – uwagi de lege lata i de lege ferenda*, „Prawo Kanoniczne” 2017, 60, nr 1, s. 171.

¹⁵ Zob. np. dokumenty w: Biuro Delegata KEP ds. Ochrony Dzieci i Młodzieży, *Odpowiedź Kościoła na dramat wykorzystania seksualnego małoletnich*, Ząbki 2020; zob. także: Konferencja Episkopatu Polski, *Prewencja nadużyć seksualnych wobec dzieci i młodzieży i osób niepełnosprawnych w pracy duszpasterskiej i wychowawczej Kościoła w Polsce*, „Akta Konferencji Episkopatu Polski” 2015, 27, s. 39–49.

¹⁶ M. Bocheński, *Prawnokarna reakcja wobec sprawców przestępstw z art. 197 KK i art. 200 KK w świetle teorii i badań empirycznych*, Warszawa 2016, s. 30.

¹⁷ Wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z 27 lipca 2017 r., II AKa 191/17.

¹⁸ A. Tarnacka, *Wykorzystywanie seksualne małoletnich przez duchownych – wybrane aspekty karne w kanonicznym oraz polskim porządku prawnym*, „Journal of Modern Science” 2022, t. 1/48, nr 1, s. 447.

jeden środek izolacyjny w postaci tymczasowego aresztowania (art. 258 k.p.k.), oraz szereg środków nieizolacyjnych takich jak: poręczenie majątkowe (art. 266 k.p.k.), poręczenie społeczne (art. 271 k.p.k.), poręczenie osobiste, zwane też poręczeniem osoby godnej zaufania (art. 272 k.p.k.), dozór Policji (art. 275 § 1 k.p.k.), warunkowy dozór Policji (art. 275 § 3 k.p.k.), nakaz opuszczenia lokalu mieszkalnego zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym (art. 275a k.p.k.), zawieszenie oskarżonego w określonej działalności (art. 276 k.p.k.) oraz zakaz opuszczania kraju (art. 277 k.p.k.). Środki te stosowane są w celu zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania, a wyjątkowo także w celu zapobiegnięcia popełnieniu przez oskarżonego nowego ciężkiego przestępstwa. Podczas kanonicznego postępowania karnego również mogą być zastosowane środki zapobiegawcze „celem zapobieżenia zgorszeniu, dla ochrony wolności świadków i gwarancji wymiaru sprawiedliwości” w postaci oddalenia podejrzanego od świętej posługi lub jakiegokolwiek urzędu i zadania kościelnego oraz w formie nakazu lub zakazu pobytu w jakimś miejscu lub terytorium, lub też zakazu publicznego uczestnictwa w Najświętszej Eucharystii (kan. 1722 KPK). Środki te znacznie się różnią, gdyż państwo dysponuje zupełnie innymi narzędziami, aniżeli Kościół.

Ustawą z dnia 13 maja 2016 r. o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym i ochronie małoletnich¹⁹ wprowadzone zostały do polskiego porządku prawnego szczególne środki ochrony przeciwdziałające zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym oraz szczególne środki ochrony małoletnich. W art. 3 ust. 1 ustawy o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym i ochronie małoletnich wymienione zostały szczególne środki ochrony przeciwdziałające zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym, którymi są prowadzenie Rejestru Sprawców Przestępstw na Tle Seksualnym; obowiązki pracodawców i innych organizatorów w zakresie działalności związanej z wychowaniem, edukacją, wypoczynkiem, leczeniem, świadczeniem porad psychologicznych, rozwojem duchowym, uprawianiem sportu lub realizacją innych zainteresowań przez małoletnich, lub z opieką nad nimi oraz pracowników i innych osób dopuszczanych do takiej działalności oraz określenie miejsc szczególnego zagrożenia przestępczością na tle seksualnym. Natomiast szczególne środki ochrony małoletnich określone określono w art. 3 ust. 2 wskazanej ustawy, a są to: ocena prawdopodobieństwa ponownego popełnienia przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności na szkodę małoletniego; standardy ochrony małoletnich; analiza zdarzeń, w wyniku których małoletni na skutek działania rodzica albo opiekuna prawnego lub faktycznego poniósł śmierć lub doznał ciężkiego uszczerbku na zdrowiu; Krajowy Plan

¹⁹ Dz. U. z 2019, poz. 1820. Ustawa weszła w życie w dniu 1 października 2017 r.

Przeciwdziałania Przemocy na Szkodę Małoletnich oraz Krajowy Plan Przeciwdziałania Przestępstwom Przeciwko Wolności Seksualnej i Obyczajności na Szkodę Małoletnich; kontrola wykonywania obowiązku uzyskania przez pracodawcę informacji z Rejestru przed zatrudnieniem pracownika, obowiązku przedłożenia informacji z Krajowego Rejestru Karnego lub rejestru karnego innego państwa oraz obowiązku wprowadzenia standardów ochrony małoletnich.

Okoliczności wyłączające lub zmniejszające zawinienie czynu mające wpływ na wymiar kary

W obu porządkach prawnych, sędzia wymierzając karę bierze pod uwagę szczególne okoliczności dokonania czynu zabronionego. Ponadto uwzględnia, czy oskarżony podejmował starania, by naprawić krzywdę lub jej zapobiec. Próby unikania kontaktów z małoletnimi oraz poddanie się odpowiedniej terapii będą na wymierzoną karę wpływały łagodząco (art. 53 § 2 k.p.k.; art. kan. 1324 § 2 KPK).

Strona podmiotowa czynu – umyślność i nieumyślność

Wśród okoliczności decydujących o karalności czynu, zasługujących na szczegółową analizę, należy wymienić umyślność czynu, stwierdzenie u sprawcy zaburzenia seksualnego, wyrażenie zgody przez małoletniego oraz nieznajomość prawa. W obu postępowaniach wyrażenie zgody przez małoletniego na czynność rozumianą przez prawo jako wykorzystywanie seksualne oraz nieznajomość prawa, nie mają znaczenia dla wyrokowania. Umyślność czynu, zaś postrzegana jest w różny sposób, co bezpośrednio wpływa na stwierdzenie zawinienia duchownego. Odnośnie do stwierdzenia u sprawcy zaburzenia seksualnego, trzeba wskazać, że ma ono podobne znaczenie w obu procedurach. Choć należy zaznaczyć, że w przypadku przestępstw przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu, powołanie się na okoliczności wyłączające lub umniejszające winę jest wysoce utrudnione²⁰.

Żadne normy kanoniczne nie przewidują sankcji karnych za nieumyślne popełnienie przestępstwa przeciw szóstemu przykazaniu Dekalogu wobec małoletniego. W literaturze podnosi się, że przestępstwa te mogą być popełnione jedynie z zamiarem bezpośrednim, co w prawie kanonicznym oznacza działanie umyślne (*ex dolo*)²¹. Natomiast karalność przestępstw

²⁰ C. Dezutto, *Le principali obiezioni alla prassi della Congregazione per la Dottrina della Fede nel trattamento dei delicta graviora ad essa riservati*, [w:] C. Papale (red.), *I delitti riservati alla Congregazione per la Dottrina della Fede: norme, prassi, obiezioni*, Rzym 2015, s. 99.

²¹ C. Papale, *I delitti contro la morale*, [w:] A. D'auria, C. Papale (red.), *I delitti riservati alla Congregazione per la Dottrina della Fede*, Rzym 2014, s. 44.

z winy nieumyślnej, czyli popełnionych *ex culpa*, jest możliwa wyjątkowo i tylko wtedy, gdy to przewiduje ustawa karna, bądź nakaz karny. W przypadku przedmiotowego przestępstwa „nie mówi się nic na temat ewentualnej karalności w sytuacji, gdyby doszło do omawianych form naruszenia na skutek winy nieumyślnej”²². Kara nakładana jest wyłącznie na tego, kto „rozmyślnie przekroczył ustawę lub nakaz”, nie zaś na tego kto „uczynił to wskutek zaniedbania należytej staranności” (kan. 1321 § 2 KPK). Wobec powyższego, działając umyślnie z zamiarem bezpośrednim sprawca taki wie o obowiązywaniu norm prawnych, zna znamiona przestępstwa, którego zamierza dokonać, jest świadomy grożącej mu sankcji karnej oraz zna małoletniego i ma świadomość w jakim on jest wieku²³. Jeśli sprawca nie ma pewności, co do wieku małoletniego tj. nie jest pewien, czy ukończył on 18 rok życia, nie można przypisać mu zamiaru bezpośredniego. Przyjmuje się, że sprawca, który nie jest pewny wszystkich znamion przestępstwa, nie może rozmyślnie przekroczyć ustawy (kan. 1321 § 2 KPK), a co za tym idzie nie popełnia przestępstwa przeciw szóstemu przykazaniu Dekalogu²⁴. W prawie karnym kanonicznym nie występuje instytucja zamiaru ewentualnego, jego rolę przejęła wina nieumyślna (kan. 1326 § 1 n. 3 KPK), a dokładniej nieumyślność świadoma, zwana w kanonistyce *culpa proxima dolo*, czyli lekkomyślność (por. kan. 1326 § 1 n. 3 KPK)²⁵. Wszystkie zatem czyny przeciw szóstemu przykazaniu Dekalogu dokonane z małoletnim, które polskie sądy karne zakwalifikowałyby jako popełnione z zamiarem ewentualnym, nie będą traktowane przez prawo kanoniczne jako przestępstwo.

Inaczej jest w prawie polskim, które oprócz umyślności i nieumyślności, rozróżnia także formy umyślności w postaci zamiaru bezpośredniego i ewentualnego. Od strony podmiotowej przestępstwo określone w art. 200 k.k. jest zachowaniem umyślnym i może być popełnione zarówno w zamiarze bezpośrednim, jak i ewentualnym²⁶. „Wobec tego jego popełnienie możliwe jest nie tylko wtedy, gdy sprawca ma świadomość, że osoba małoletnia, z którą obcuje płciowo, nie ma ukończonych lat 15, ale i wtedy, gdy taką możliwość jedynie przewiduje i na nią się godzi”²⁷. „W wypadku przestępstwa z art. 200 § 1 k.k. ewentualny błąd, co do liczbowego znamienia określonego tam czynu zabronionego należy rozważać

²² H. Stawniak, G. Jarząbek-Bielecka, A. Bielecka-Gąszcz, *Przemoc seksualna wobec małoletnich i ich ochrona prawno-etyczna i kanoniczna*, „Prawo Kanoniczne” 2017, 60, nr 2, 159.

²³ F. Lempa, *Kanoniczna ochrona karna małoletnich przed nadużyciami seksualnymi*, Białystok 2013, Zob. także: P. Skonieczny, *Przestępstwo cięższe przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu z małoletnim – uwagi de lege lata i de lege ferenda*, „Prawo Kanoniczne” 2017, 60, nr 1, s. 163.

²⁴ P. Skonieczny, *Przestępstwo cięższe przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu z małoletnim – uwagi de lege lata i de lege ferenda*, „Prawo Kanoniczne” 2017, 60, nr 1, s. 163.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ S. Hypś, *Komentarz do art. 200 k.k.*, [w:] Grześkowiak, A., Wiak, K. (red.). *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2021.

²⁷ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 27 lutego 2014 r., II AKa 3/14.

z uwzględnieniem takich okoliczności, jak w szczególności wygląd małoletniego, w tym jego wzrost oraz ubiór w czasie czynu. Relewantnym kryterium jest także stopień rozwoju psychicznego pokrzywdzonego”²⁸. Nawet jeśli przyjąć teoretyczne założenie, że błąd był nieusprawiedliwiony, to brak jest przepisu, który przewidywałby odpowiedzialność za nieumyślne obcowanie płciowe lub inne czynności seksualne z małoletnim²⁹.

Stwierdzenie u sprawcy zaburzenia seksualnego

Często osoby mające problemy natury psychicznej nie są w stanie dostosować się do obowiązujących norm zachowania³⁰. Jednak zachowanie takie nie musi wynikać tylko z samych zaburzeń, tj. nie musi mieć związku z istnieniem dewiacji. W polskiej procedurze karnej, przyjmuje się, że brak stwierdzenia u skazanego przez biegłych zaburzeń seksualnych stanowiących pedofilię nie wyklucza stwierdzenia, że w zachowaniu oskarżonego zaistniały wszystkie elementy typowego zachowania osób popełniających przestępstwa pedofilskie³¹. Przy czym samo stwierdzenie zaburzenia preferencji seksualnych, nie oznacza jednocześnie ograniczenia poczytalności sprawcy³², a co za tym idzie złagodzenia wymiaru kary. Znaczny wpływ na wymiar kary będzie mieć zaś nadużycie zaufania, szczególnie w przypadku istnienia związków psychiczno-emocjonalnych między małoletnim a sprawcą, który świadomie wykorzystuje te zależności w celu skłonienia małoletniego do wykonania określonych czynności seksualnych³³. W literaturze kanonistycznej wskazuje się zaś, że wydanie wyroku skazującego byłoby bez wątpliwości nieuniknione, w przypadku, gdyby sprawca umyślnie osłabiał czujność przyszłego pokrzywdzonego, nawiązując z nim i jego otoczeniem przyjazną więź w celu popełnienia przestępstwa, a przy tym biegli oceniliby, że nad swoim zachowaniem mógł zapanować, co oznaczałoby, że nie jest dotknięty zaburzeniem preferencji seksualnych w postaci pedofilii³⁴. Zdiagnozowanie wskazanego zaburzenia ma o tyle znaczenie, że mogłoby zostać uznane za okoliczność zmniejszenia poczytalności, a zatem i zawinienia. Jeżeli więc sprawca przyznał się do popełnienia wskazanego przestępstwa, wskazując że nie był w stanie przeciwstawić się swojej skłonności szukania przyjemności z osobą małoletnią, a opinie

²⁸ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 14 grudnia 2017 r., II AKa 233/17

²⁹ J. Mierzwińska-Lorencka, *Karnoprawna ochrona dziecka przed wykorzystaniem seksualnym*, Warszawa 2012, s. 33.

³⁰ T. Słapczyński, M. Stradomska, *Instytucja przymusowego leczenia jednostki w aspekcie przepisów prawnych i teorii psychologicznych*, „Studenckie Prace Prawnicze, Administratywistyczne i Ekonomiczne” 2017, 22, s. 98.

³¹ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 29 czerwca 2017 r., IV KK 204/17.

³² K. Burdziak, P. Banaszak, *Sprawcy przestępstw przeciwko wolności seksualnej i obyczajności osoby małoletniej – analiza kryminologiczna*, Warszawa 2017, s. 94.

³³ M. Filar, *Rozdział XXV. Przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności*, [w:] O. Górniok (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2006.

³⁴ F. Lempa, *Kanoniczna ochrona karna małoletnich przed nadużyciami seksualnymi*, Białystok 2013.

biegłych potwierdzałyby występowanie u niego zaburzenia preferencji seksualnych w postaci pedofilii, mając na uwadze to, że pedofil pozostaje pod wpływem potrzeb i impulsów, działając pod niekontrolowanym przymusem³⁵, objawiającym się „silną i uporczywą potrzebą”³⁶, należy wziąć pod uwagę, czy sprawca podejmował próby opanowania swojej pożądliwości, unikając kontaktów z małoletnimi oraz poddając się odpowiedniej terapii. Przy czym zgodnie z orzecznictwem Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej „każdy, nawet jeśli cierpi na chorobę psychiczną, ma poważny obowiązek zastosowania na miarę swoich możliwości godziwych środków w leczeniu siebie i unikania nieuporządkowanych aktów seksualnych”³⁷. Jeśli nawet zaburzenie zostało zdiagnozowane, to sprawy te nadal traktuje się jako „problem moralny”³⁸.

Takie działania mogą wpłynąć na oskarżenie łagodząco, jednak okoliczności złagodzenia kary w przypadku popełnienia przestępstwa we wzburzeniu uczuciowym (kan. 1324 § 1 n. 3 KPK), czy w niepełnej poczytalności (kan. 1324 § 1 n. 10 KPK), muszą być również zrównoważone z okolicznością zaostrzenia kary w przypadku nadużycia władzy lub urzędu do popełnienia przestępstwa (kan. 1326 § 1 n. 2 KPK) i celowo wzbudzonego lub podtrzymywanego wzburzenia uczuciowego (kan. 1325 KPK)³⁹. Choć w literaturze pojawia się również zdanie odmienne, wskazujące, że wyłączenie poczytalności lub jej zmniejszenie może wynikać z choroby psychicznej, którą pedofilia nie jest. Przy czym zaznacza się, że istnienie choroby psychicznej u duchownego oznaczałoby jednocześnie przeszkodę do przyjęcia święceń⁴⁰. Wobec powyższego, co do zasady wzburzenie uczuciowe, zależnie od tego jaka była jego przyczyna może stanowić okoliczność zarówno łagodzącą, jak i zaostrzającą karę. Jednak trzeba mieć na uwadze, że nawet jeśli byłoby to podstawą do złagodzenia kary, to godność kościelna sprawcy zawsze będzie działała na jego niekorzyść jako osoby należącej do grupy zaufania społecznego. Jak podkreśla się w literaturze, wykroczenia przeciwko szóstemu przykazaniu dekalogu z osobą małoletnią dokonywane przez duchownych, którzy powinni cieszyć się największym zaufaniem społecznym, są strasznym grzechem, w pełni niezgodnym z tym i sprzeciwiającym się temu, czego Chrystus i Kościół nauczają. Dlatego też Kościół

³⁵ Por. T. P. Doyle, *The Canonical Rights Priests Accused of Sexual Abuse*. „Studia Canonica” 1990, 24, s. 353-354.

³⁶ J. F. Harvey, *The homosexual person: New thinking in pastoral care*, San Francisco 1987, s. 216.

³⁷ Najwyższy Trybunał Sygnatury Apostolskiej, *Supremum Tribunal Signaturae Apostolicae* (1996), dec. coram Davino (04.05.1996), prot. n. 23737/92 CA, Forum 7, 379-383.

³⁸ T. P. Doyle, *The Canonical Rights Priests Accused of Sexual Abuse*. „Studia Canonica” 1990, 24, s. 353-354.

³⁹ W. Richardson, *The presumption of innocence in canonical trials of clerics accused of child sexual abuse: An historical analysis of the current law*, Leuven and Walpole 2011.

⁴⁰ P. Skonieczny, *Przestępstwo cięższe przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu z małoletnim – uwagi de lege lata i de lege ferenda*, „Prawo Kanoniczne” 2017, 60, nr 1, s. 166.

katolicki w sposób zdecydowany i nieodwołalny przyjął zasadę zerowej tolerancji dla nadużyć seksualnych względem małoletnich⁴¹.

W szczególności już, gdy dojdzie do nadużycia władzy lub urzędu w celu popełnienia przestępstwa (kan. 1326 § 1 n. 2 KPK) lub lekkomyślności (kan. 1326 § 1 n. 3 KPK). Samo zdiagnozowanie zaburzenia nie może być zatem wystarczające. Analizując sprawę „powinno się zbadać stopień ciężkości choroby, jej wpływ na kapłana i jego świętą posługę, rezultaty zastosowania terapii, środki zastosowane do ograniczenia skutków choroby”⁴². Istotny jest bowiem wpływ zaburzenia na wolność osoby i co za tym idzie na jej poczytalność. Należy zbadać, na ile niepoczytalność sprawcy spowodowana była jego działaniem lub zaniechaniem tj. czy podjął środki by jego skłonność się nie rozwijała lub czy doprowadził do sytuacji, w której wzrost podniecenia seksualnego był nieunikniony⁴³. Dlatego też nie można łączyć zaburzenia preferencji seksualnych bezpośrednio z niepoczytalnością, a jeśli nawet niepoczytalność zaistniała, trzeba wziąć pod uwagę, czy stało się to z winy sprawcy. Wobec powyższego, sprawcy wykorzystania seksualnego mimo zmniejszenia poczytalności nadal mogą być ukarani najcięższą wieczystą karą, wydalenia ze stanu duchownego.

Zgoda małoletniego

W przypadku przestępstw przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu, zgoda małoletniego pokrzywdzonego w żadnym stopniu nie wpływa na zmniejszenie wymiaru kary, gdyż nie ma ona znaczenia prawnego⁴⁴. Również prowokacja ze strony małoletniego, nie ma żadnego znaczenia dla przypisania sprawcy winy, przy czym zauważyć należy, że prowokacja małoletniego nigdy nie jest niesprawiedliwa, czego do umniejszenia zawinienia wymagałaby norma karna (kan. 1324 § 1 n. 7 KPK). Podobnie jest w prawie polskim, gdzie okoliczności obejmujące cel działania sprawcy, motywację, zgodę czy prowokację ze strony małoletniego nie mają znaczenia dla stwierdzenia zaistnienia przestępstwa z art. 200 k.k., choć wpływają na prawnokarną ocenę czynu, a co za tym idzie na wymiar kary⁴⁵. Nie jest bowiem ważne, „z czyjej inicjatywy nastąpiła czynność seksualna i kto był w niej aktywny, co należyćie eksponuje przedmiot ochrony, jakim jest niedopuszczenie do demoralizacji seksualno-

⁴¹ M. Stokłosa, *Usunięcie z urzędu kościelnego według motu proprio papieża Franciszka* „Come una madre amorevole”, „Sympozjum” 2017, 21/2(33), s. 234.

⁴² Najwyższy Trybunał Sygnatury Apostolskiej, *Supremum Tribunal Signaturae Apostolicae* (1996). dec. coram Davino (04.05.1996). prot. n. 23737/92 CA, Forum 7, s. 379-383.

⁴³ F. Lempa, *Kanoniczna ochrona karna małoletnich przed nadużyciami seksualnymi*, Białystok 2013.

⁴⁴ D. G. Astigueta, *Le facoltà concesse alla Congregazione per il Clero*, „Periodica de re canonica” 2010, 99, s. 10.

⁴⁵ J. Warylewski, *Karnoprawna ochrona małoletniego przed wykorzystaniem seksualnym w orzecznictwie Sądu Najwyższego*, „Prokuratura i Prawo” 1999, s. 107.

obyczajowej osoby małoletniej”⁴⁶. Zgodnie z wyrokiem Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z 5 grudnia 2002 r., II AKa 302/02 do wyczerpania znamion przestępstwa z art. 200 § 1 k.k. dochodzi nie tylko wówczas, gdy wola ofiary była przeciwna do oczekiwań sprawcy lub nie była jasno określona, ale dopuszcza się tego przestępstwa także ten, kto swoim aktywnym zachowaniem ukierunkowanym na odbycie stosunku z małoletnim wywołuje u niego chęć udziału w określonych w przepisie czynnościach, a nawet wtedy, gdy tylko ułatwia podjęcie decyzji małoletniemu niewykluczającemu uczestnictwa w tych czynnościach, stwarzając przy tym warunki umożliwiające faktyczne zrealizowanie zamierzonego celu, np. przez zapewnienie odosobnienia, wywołanie u małoletniego przekonania o braku naganności takich zachowań.

Nieznajomość prawa

Ignorantia iuris nocet to zasada obowiązująca zarówno w polskim prawie karnym⁴⁷, jak i kanonicznym⁴⁸. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 7 maja 2002 r., II KK 39/02 stwierdził, że przedmiotem świadomości sprawcy nie ma być konkretny przepis karny zapisany w ustawie. Dla przyjęcia bezprawności czynu nie jest konieczne ustalenie, że sprawca znał treść ustawowych znamion czynu zabronionego, gdyż wystarczy ustalenie, że uświadamia sobie, że czynem swym naruszył przewidzianą regułę postępowania, do której przestrzegania był zobowiązany. Tym bardziej jest to oczywiste w prawie kanonicznym, gdyż nieznajomość ustawy karnej w przypadku duchownych stanowiłaby ignorancję ciężko zawinioną, na którą powołanie się jest wykluczone (kan. 1325 KPK w zw. z kan. 279 KPK).

Zakończenie

Wykorzystywanie seksualne małoletnich to przestępstwo prowadzące do poważnych i długofalowych skutków dla ofiary, w szczególności, gdy jest nią osoba niedojrzała, jaką jest małoletni. Nabiera szczególnego charakteru, kiedy popełnione jest przez osobę, której profesja cieszy się zaufaniem publicznym. Wskazane czyny zabronione prowadzą do zaburzenia etapu życia człowieka, który jest zasadniczy dla jego dalszego rozwoju, a przez to dla jakości późniejszego dorosłego życia. Co istotne, niezależnie od tego, czy fakt pokrzywdzenia doprowadza małoletniego do kontaktu z organami procesowymi i czy uczestniczy on w procedurach karnych, jego szeroko pojęte dobro narażane jest ponadto na uszczerbek i ryzyko

⁴⁶ A. Marek, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2007.

⁴⁷ D. Czerniak, *Granice obowiązywania zasady ignorantia iuris nocet w polskim procesie karnym*, „Folia Iuridica Universitatis Wratislaviensis” 2015, 4(1), s. 204.

⁴⁸ P. Skonieczny, *Przestępstwo cięższe przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu z małoletnim – uwagi de lege lata i de lege ferenda*, „Prawo Kanoniczne” 2017, 60, nr 1, s. 166.

wtórnej wiktylizacji⁴⁹. Zarówno prawodawca państwowy jak i kościelny wprowadził surową penalizację wykorzystywania seksualnego małoletnich, co wskazuje na uznanie znacznej ciężkości tych zachowań w obydwu porządkach prawnych. Polski oraz kanoniczny porządek prawny, mając – każdy na swojej swoistej drodze proceduralnej – narzędzia pociągania do odpowiedzialności sprawców przestępstw i wymierzając kary o dolegliwości właściwej dla ich specyfiki, uzupełniają się wzajemnie. Prawo kanoniczne kary uciążliwe przede wszystkim dla sfery duchowej człowieka, zaś polskie prawo karne dolegliwe dla życia doczesnego⁵⁰. Możliwe jest jednoczesne pociągnięcie do odpowiedzialności sprawcy wykorzystywania seksualnego małoletniego na gruncie prawa polskiego i kanonicznego. Wcześniejsza interwencja władzy państwowej nie zwalnia, bowiem władzy kościelnej z obowiązku własnej interwencji (por. kan. 1344 KPK). Niewykluczone są zatem sytuacje domagające się dodatkowego ukarania na płaszczyźnie prawa karnego kanonicznego, pomimo zastosowanej już sankcji karnej na płaszczyźnie prawa państwowego⁵¹. I z drugiej strony, zawiadomienie o możliwości popełnienia przestępstwa organów państwowych jest konieczne, nawet gdy prowadzone jest już kanoniczne dochodzenie wstępne⁵². Konieczne jest więc zawiadamianie ze strony Kościoła organów państwowych o znanych mu przypadkach wykorzystywania seksualnego małoletnich oraz przekazywanie organom państwowym zebranej w procesie kanonicznym dokumentacji. Zostało to już prawnie umożliwione poprzez zniesienie przez papieża Franciszka tajemnicy papieskiej wobec dokumentów kościelnych dotyczących wykorzystywania seksualnego małoletnich⁵³. Kościół zdaje się sam już rozumieć, że dopiero wtedy, kiedy to sprawa karna znajduje się na wokandzie sądu powszechnego, staje się w pełni za dość społecznemu poczuciu sprawiedliwości.

ABSTRAKT

Polskie prawo karne oraz kanoniczne prawo karne korzystają z tożsamyh zasad i instytucji, często opartych na tym samym, rzymskim pierwowzorze. Mają zatem cechy wspólne, w postaci choćby podziału na stadia postępowania o jednakowym charakterze. W

⁴⁹ J. Mierzwińska-Lorencka, *Karnoprawna ochrona dziecka przed wykorzystaniem seksualnym*, Warszawa 2012, s. 33.

⁵⁰ H. Stawniak, G. Jarząbek-Bielecka, A. Bielecka-Gąszcz, *Przemoc seksualna wobec małoletnich i ich ochrona prawno-etyczna i kanoniczna*, „Prawo Kanoniczne” 2017, 60, nr 2, 170.

⁵¹ H. Stawniak, G. Jarząbek-Bielecka, A. Bielecka-Gąszcz, *Przemoc seksualna wobec małoletnich i ich ochrona prawno-etyczna i kanoniczna*, „Prawo Kanoniczne” 2017, 60, nr 2, 170; zob. także: D. Borek, *Sextum Decalogi praeceptum w kanonicznym prawie karnym aktualnie obowiązującym*, Tarnów 2015.

⁵² Art. 19, Franciszek, *Motu proprio Vos estis lux mundi*, „Communicationes” 2019, 51, s. 23-33.

⁵³ Art. 1, Franciszek, *Rescriptum ex audientia SS.mi: Reskrypt Ojca Świętego Franciszka w sprawie wydania instrukcji O poufności procedur prawnych*, [w:] Biuro Delegata KEP ds. Ochrony Dzieci i Młodzieży. Odpowiedź Kościoła na dramat wykorzystania seksualnego małoletnich. Ząbki 2020, s. 57-58.

zakresie sankcji karnych jednak znacząco się różnią, a wynika to z celu, jakiemu mają służyć obydwie porządki prawne. Prawo kanoniczne za cel stawia sobie *salus animarum*, dlatego też kary przez nie wymierzone są dolegliwe w sferze życia duchowego, zaś sankcje karne prawa polskiego, powodując uciążliwość dla życia doczesnego, gdyż to w nim ma zaprowadzać ład państwowe. Oznacza to, że dopiero zintegrowana współpraca, może sprawić, że stanie się za dość społecznemu poczuciu sprawiedliwości.

Słowa kluczowe: prawo kanoniczne, procedura karna, kara, wykorzystywanie seksualne dzieci.

Bibliografia

Orzecznictwo:

Najwyższy Trybunał Sygnatury Apostolskiej (1996.) *Supremum Tribunal Signaturae Apostolicae* (1996). dec. coram Davino (04.05.1996). prot. n. 23737/92 CA, Forum 7, 379-383.
Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 27 lutego 2014 r., II AKa 3/14, LEX nr 1496145.
Wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z 27 lipca 2017 r., II AKa 191/17, LEX nr 2344209.
Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 14 grudnia 2017 r., II AKa 233/17, LEX nr 3342259.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 29 czerwca 2017 r., IV KK 204/17, LEX nr 2382429.

Prawne teksty źródłowe:

Astigueta D. G., *Le facoltà concesse alla Congregazione per il Clero*, „Periodica de re canonica” 2010, 99, s. 1-33.

Biuro Delegata KEP ds. Ochrony Dzieci i Młodzieży, *Odpowiedź Kościoła na dramat wykorzystania seksualnego małoletnich*, Ząbki 2020.

Bocheński M., *Prawnokarna reakcja wobec sprawców przestępstw z art. 197 KK i art. 200 KK w świetle teorii i badań empirycznych*, Warszawa 2016.

Borek D., *Ordynariusz a „Delicta graviora” zarezerwowane Kongregacji Doktryny Wiary*, „Prawo Kanoniczne” 2004, 47, nr 3-4.

Burdziak K., Banaszak P., *Sprawcy przestępstw przeciwko wolności seksualnej i obyczajności osoby małoletniej – analiza kryminologiczna*, Warszawa 2017.

Cieślak M., *O węzłowych pojęciach związanych z sensem kary*, „Nowe Prawo” 1969, nr 2.

Dezutto C., *Le principali obiezioni alla prassi della Congregazione per la Dottrina della Fede nel trattamento dei delicta graviora ad essa riservati*, [w:] C. Papale (red.), *I delitti riservati alla Congregazione per la Dottrina della Fede: norme, prassi, obiezioni*, Rzym 2015.

Czerniak D., *Granice obowiązywania zasady ignorantia iuris nocet w polskim procesie karnym*, „Folia Iuridica Universitatis Wratislaviensis” 2015, 4(1).

Dohnalik J., *Prawo kanoniczne wobec nadużyć seksualnych duchownych względem dzieci i młodzieży*, „Dziecko krzywdzone” 2015, 14(1).

Doyle T. P., *The Canonical Rights Priests Accused of Sexual Abuse*. „Studia Canonica” 1990, 24, s. 335-356.

Filar M., *Rozdział XXV. Przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności*, [w:] O. Górniok (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2006.

Franciszek, *Motu proprio Vos estis lux mundi*, „Communicationes” 2019, 51, s. 23-33.

Franciszek, *Rescriptum ex audientia SS.mi: Reskrypt Ojca Świętego Franciszka w sprawie wydania instrukcji O poufności procedur prawnych*, [w:] *Biuro Delegata KEP ds. Ochrony Dzieci i Młodzieży. Odpowiedź Kościoła na dramat wykorzystania seksualnego małoletnich*, Ząbki 2020.

Gajda P. M., *Sankcje karne w Kościele w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego Jana Pawła II oraz późniejszych zmian i uzupełnień. Studium kanoniczno-pastoralne*, Tarnów 2008.

Green Th. J., *CDF Circular Letter on Episcopal Conference Guidelines for Cases of Clerical Sexual Abuse of Minors: Some Initial Observations*. „The Jurist” 2013, 73(1).

Harvey J. F., *The homosexual person: New thinking in pastoral care*, San Francisco 1987.

Hypś S., *Komentarz do art. 200 k.k.*, [w:] Grześkowiak, A., Wiak, K. (red.). *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2021.

Kongregacja Nauki Wiary, *Lettera Circolare Tra le importanti responsabilità per aiutare le Conferenze Episcopali nel preparare Linee guida per il trattamento dei casi di abuso sessuale nei confronti di minori da parte di chierici*, AAS, 103.

Lempa F., *Kanoniczna ochrona karna małoletnich przed nadużyciami seksualnymi*, Białystok 2013.

Marek A., *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2007.

Mierzwińska-Lorencka J., *Karnoprawna ochrona dziecka przed wykorzystaniem seksualnym*, Warszawa 2012.

Papale C., *I delitti contro la morale*, [w:] A. D’auria, C. Papale (red.), *I delitti riservati alla Congregazione per la Dottrina della Fede*, Rzym 2014.

Richardson W., *The presumption of innocence in canonical trials of clerics accused of child sexual abuse: An historical analysis of the current law*, Leuven and Walpole 2011.

Słapczyński T., Stradomska M., *Instytucja przymusowego leczenia jednostki w aspekcie przepisów prawnych i teorii psychologicznych*, „Studenckie Prace Prawnicze, Administratywistyczne i Ekonomiczne” 2017, 22.

Stokłosa M., *Usunięcie z urzędu kościelnego według motu proprio papieża Franciszka „Come una madre amorevole”*, „Symposium” 2017, 21/2(33).

Skonieczny P., *Przestępstwo cięższe przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu z małoletnim – uwagi de lege lata i de lege ferenda*, „Prawo Kanoniczne” 2017, 60, nr 1.

Sucheckie Z., *Il processo penale giudiziario [w:] Il processo penale canonico*, (red.) Z. Sucheckie, Milano 2000.

Stawniak H., Jarząbek-Bielecka G., Bielecka-Gąszcz A., *Przemoc seksualna wobec małoletnich i ich ochrona prawno-etyczna i kanoniczna*, „Prawo Kanoniczne” 2017, 60, nr 2, s. 139-172.

Syryjczyk J., *Pojęcie ekskomuniki w świetle zadań pastoralnych Kościoła w Projekcie prawa karnego z 1973 r. oraz w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, „Prawo Kanoniczne: kwartalnik prawno-historyczny” 1989, t. 32, nr 1–2.

Tarnacka. A., *Postępowanie w przypadku wykorzystywania seksualnego małoletniego w kanonicznym oraz polskim porządku prawnym – aspekty prawno-porównawcze*, [w:] D. Kobylański (red.), *Nauki humanistyczne i społeczne w perspektywie interdyscyplinarnej. Tom VIII*, Łódź 2023.

Tarnacka A., *Wykorzystywanie seksualne małoletnich przez duchownych – wybrane aspekty karne w kanonicznym oraz polskim porządku prawnym*, „Journal of Modern Science” 2022, t. 1/48, nr 1.

Warylewski J., *Karnoprawna ochrona małoletniego przed wykorzystaniem seksualnym w orzecznictwie Sądu Najwyższego*, „Prokuratura i Prawo” 1999.